

**ЕСХАТОЛОГІЯ ПОСЛАНЬ
АПОСТОЛА ПАВЛА
ДО СОЛУНЯН
(ФЕССАЛОНІКІЙЦІВ)**

Протоієрей
Ярослави РОМАНЧУК

Сьогодні ми можемо почути різні трактування терміна «есхатологія». Одні розуміють його як учення про кінець світу, інші кажуть, що це частина догматичного богослів'я, де розповідається про друге пришествя Христове і загробне життя людини, треті взагалі вигадують різні «предвіщення старців», аби залякати слухача. Тому варто сказати, що есхатологія являє собою низку питань, а не відповідей, царину таємниць, а не очевидностей, сферу уповань і надій, а не безапеляційних тверджень. Усе, що людині потрібно знати про кінець світу і долю людства, відкрито у Священному Писанні і переданні Церкви, хоча і значний обсяг цієї інформації залишається у сокровенній глибині божественних таїн [3, с. 23].

Стосовно досліджуваної теми є повчальним твердження відомого грецького богослова Христаса Яна-раса, який вважає, що «Церква нічого не знає про есхатологію. Вона довіряє себе любові Божій і надіється. Ця довіра є іншим видом знання – знання не психологічного або «містичного» – а знання, яке виникає з відносин і яке ми, люди, вкушаємо всякий раз, коли во-

Стаття присвячена аналізу есхатології святого апостола Павла в контексті його послань до солунян. У цих посланнях апостол торкається тих питань, які цікавили фессалонікійців і які є актуальними сьогодні. У солунян, коли вони отримали перше Павлове послання, склалося хибне уявлення про Друге Пришествя Христове. Павлове вчення було сприйняте ними неправильно: деякі фрази були вирвані з контексту і їм було надано перебільшеного значення. У другому ж посланні ап. Павло намагається поставити все на своє місце, врівноваживши помилкові думки солунян щодо Другого Пришествя, тому і подає християнам вчення про майбутню долю світу, про загальне воскресіння і про долю померлих.

Таким чином, у першій частині статті розкривається вчення про воскресіння померлих і Друге пришествя Господа в контексті першого послання до солунян, а в другій частині статті – свідчення про ознаки Другого пришествя та підготовку до нього за твердженнями, що наведені у другому посланні до солунян.

Ключові слова: Послання до фессалонікійців, Друге

істину любимо. Таке знання приносить євангельське слово, тому мова церковна не підкорюється мові науки, нашій повсякденній мові, межі якої є межами нашого світу» [12].

Актуальність теми є очевидною, адже неможливо переоцінити значення есхатології, бо кінець земної історії та Друге пришествя Христа цікавить уми багатьох поколінь, починаючи з покоління учнів Спасителя і до наших днів. Усім і завжди цікаво, як закінчиться світова історія, хто доживе до цього кінця, які події будуть передувати кінцеві і що буде потім. Воскресіння померлих, життя після кінця і суду – ці питання завжди хвилюють і будуть хвилювати кожного, хто прийшов у цей світ. У контексті всього цього дуже важливо мати правильне розуміння християнської есхатології, на якій будується і справжній християнський світогляд [7, с. 64-65]. На жаль, були моменти, коли від неправильної розстановки акцентів люди впадали у крайнощі і обманювалися своїми неправдивими уявленнями. Таке було колись у солунській церкві, це трапляється і сьогодні, тому так важливо нині проаналізувати, як апостол Павло вирішує ці проблеми у своїх есхатологічних посланнях до фессалоніційців. Отже, завдання, що ставляться у цій статті, – розкрити Павлове вчення про воскресіння померлих у контексті послань до фессалонікійців, вказати ознаки Другого пришествия, про які

пришестя, Церква, Христос, воскресіння померлих, суд.

Archpriest Yaroslav ROMANCHUK
*ESCHATOLOGY IN APOSTLES
 PAULS' MESSAGES
 TO SALONIANS
 (THESSALONIANS)*

The article is devoted to the analysis of the eschatology of St. Paul in the context of his messages to the Thessalonians. In these epistles, the apostle touches upon those questions that were of interest to Thessalonians and are relevant today. In Thessalonica, when they received the first Paul's message, there was a misconception about the Second Coming of Christ. The Paul teachings were perceived by them incorrectly: some phrases were torn out of context and were given exaggerated significance. In the second epistle apostle Paul tries to put everything into its own place, balancing the Thessalonians' misconceptions about the Second Coming, and therefore he gives Christians the doctrine of the future destiny of the world, the general resurrection and the destiny of the dead.

Thus, the first part of the article reveals the doctrine of the resurrection of the dead and the Second Coming of the Lord in the context of the first message to the Thessalonians, and in the second part of the article – a testimony of the signs of the Second Coming and preparation for it according to the statements in the second epistle to Thessalonians.

Key words: *Epistle to Thessalonians, Second Coming, Church, Christ, resurrection of the dead, court.*

говорить ап. Павло, та проаналізувати, як Апостол радить готуватися християнам, аби гідно вдруге зустріти Христа

Есхатологічні прозріння Церкви святий апостол Павло прекрасно висловив у своїх посланнях: «Тепер ми бачимо ніби крізь потьмарене скло, гадаючи, тоді ж лицем до лиця; тепер я знаю частинно, а тоді пізнаю, подібно як і я пізнаний», «Бо це говорю вам словом Господнім, що ми, які живемо і залишимося до пришествия Господнього, не попередимо померлих», «Нехай ніхто не спокусить вас ніяк, бо день той не прийде, поки не прийде раніше відступлення» (1 Кор. 13: 12; 1 Сол. 4: 15; 2 Сол. 2: 3). Про це саме звіщає і апостол Іоан Богослов: «Улюблені! Ми тепер діти Божі, але ще не відкрилося, що ми будемо...коли відкриється, будемо подібні до Нього, тому що побачимо Його, як Він є» (1 Ін. 3: 2). Для дослідження ж нашої теми ми звернемось саме до двох послань святого апостола Павла, адресованих християнам Фессалонікійської Церкви.

Для початку слід сказати, що свій внесок у розвиток есхатології в її теоретичному аспекті зробили митрополит Іларіон Алфеев і професор Олександр Осіпов. Сучасна проблематика есхатології пов'язана з іменами відомих християнських мислителів і західних богословів, таких як: Ніколас Томас Райт, Джон Стотт, Христос Яннарас. Варті уваги також праці митрополита Макарія Оксіюка та прот. Олександра Сорокіна.

Починаючи з перших віків і до наших днів, тема есхатології цікавила людство. Правильне розуміння християнської есхатології і відповідь на всі питання ми знаходимо на сторінках Священного Писання, а зокрема – у 1- ому і 2- ому посланнях святого апостола Павла до солунян.

Перебуваючи в Коринфі, ап. Павло не переставав цікавитися долею новоутвореної християнської громади у Фессалоніках. Бажаючи дізнатися про духовний стан жителів-християн, Апостол послав до них Тимофія (1 Фес. 3: 2). Повернувшись, той приніс багато втішного про віру і життя солунян (1 Фес. 3: 9), однак не приховав і недоліків як морального характеру: блуд, ідолопоклонство, користолюбство (1 Фес. 4: 3 – 6), так і віроповчального: деякі, засвоївши помилкову думку про дуже швидке пришествя Христа, сподівалися увійти в Його Царство ще за свого життя, віддалися неробству, не бажали займатися ніякою корисною працею. А оскільки люди вмирили, не діждавшись приходу Господа, то інші засмучувалися щодо їхньої долі, вважаючи їх відкинутими Богом (1 Фес. 4: 13 – 17) (за словами свт. Іоана Златоуста, ап. Павло говорить про воскресіння померлих

не тому, що вони не вірили у воскресіння, а тому, що, незважаючи на це, оплакували померлих, тобто віддавалися непомірній скорботі) [4, с. 70-71].

Приводом до написання послань послужило те, що кількість духовно обмежених людей, які чекали швидкого другого пришествя Ісуса Христа, збільшувалася, і це викликало занепокоєння Апостола. Деякі серед солунських християн, користуючись щедрою благодійністю інших, воліли жити за чужий рахунок замість того, щоб самим працювати, тож саме в цьому посланні Апостолом вперше сказані слова, які стали крилатим висловом: «хто не хоче трудитися, той нехай і не їсть» (2 Фес. 3:10).

Для того, щоби вказати, чого бракувало вірі солунян (1 Фес. 3: 10), підкріпити їх у скорботах, виправити їхні моральні недоліки, а також розвіяти помилки щодо другого пришествя Господа Ісуса Христа й долі померлих, і було написано у 53- му році з Коринфу спочатку перше Послання, а згодом, цього ж року, і друге [8, с. 64; 9, с.165]. У цих посланнях варто виокремити такі есхатологічні моменти.

Воскресіння померлих і друге пришествя Господа (1 Фес. 4: 13 – 5: 28)

Не бажаючи залишити солунян у невіданні щодо есхатологічних подій, про які поширювалися неправильні уявлення, Апостол дає позитивне висвітлення цього питання (4: 13 – 18) (*це зачало (1 Сол. 4: 13 – 17) читається при похованні померлих. Вчення про пришествя Господнє (парусія) Апостол викладає як «слово Господнє» (4: 15), тобто як отримане за особливим відкриттям, а не запозичене звідкись*). Перш за все, він застерігає від скорботи в і про долю померлих. Факт смерті і воскресіння Христа є запорукою майбутнього загального воскресіння. Ті, хто доживе до дня пришествя Господнього, не будуть мати ніякої переваги перед попередниками, вони «не попередять померлих» (4: 15) входом у Царство, що відкрилося. Навпаки, коли засурмить Архангел у труби Божі, тоді «мертві у Христі воскреснуть перші» (4: 16), а потім «ми, що залишилися в живих, разом з ними будемо піднесені на хмарах назустріч Господу в повітрі» (4: 17). Апостол і себе включає в ряд з тими, що живуть в парусії, але не в буквальному сенсі, бо в посланні мова йде про тих християн, які будуть жити в день явлення Господа [9, с. 168].

У зображенні самого воскресіння відчутна деяка послідовність. «Мертві у Христі воскреснуть перші» (4: 16), тому що

вони з'являться з Ангелами і 12-ма Апостолами на суд разом з Господом. Потім відбудеться перетворення живих і піднесення їх до Бога. Нарешті, воскреснуть і нечестиві на суд (див. також 1 Кор. 15: 23). Хіліасти, на підставі книги Одкровення (20: 5), стверджують, що спочатку воскреснуть віруючі в Христа і царюватимуть з Ним тисячу років, потім воскреснуть усі інші. Але, за Апостолом, воскресіння належить до останнього, другого, пришествя Христа. На думку ж хіліастів, слід допустити не тільки два воскресіння, але й два пришествя Христових, що явно неправильно.

Щодо часу настання цього дня (парусії) Апостол стверджує тільки його несподіваність (раптовість) і невідворотність.

1) Несподіваність: «День Господній так прийде, як злодій уночі» (5: 2), тобто таємницю цього дня Бог поклав у Своїй владі, і ніхто не знає часу пришествя Його (Мф. 24: 36). Тому слід постійно пильнувати, завжди бути готовим встати на суд. «Останній день прихований, щоб краще дотримуватися всі інші дні» (Блаж. Августин) [2]. Хто буде проводити життя безтурботно, думаючи, що день той прийде ще не скоро, той уже не встигне покаятися, коли він настане. Під час повної духовної безтурботності, припинення всякої духовної боротьби, «коли будуть говорити» мир і безпека «, тоді несподівано прийде погибель» (5: 3, див. притчу про безумного багача, Лк. 12: 16 – 20). Але, хто добре підготується до свого кінця, той і від загального не потерпить ніякої шкоди (свт. Іоан Золотоустий) [4, с. 89 – 90].

2) Невідворотність дня Господнього порівнюється з вагітністю жінки, яка, хоч і знає, що їй неминуче доведеться народити, але не знає терміну, і якщо буде в безпечності, то пологи можуть трапитися у невідповідній обстановці (5: 3) (муки очікування пологів є також образом християнського сподівання парусії. Для істинної християнської свідомості тривалість очікування не має значення. Це справа не дослідження, а віри й сумління, які долучають християнина вже тепер до Царства слави. Це день, зоря якого вже зайнялася в душі християнина, і справа людини – розкривати душу для зустрічі цього дня) [5, с. 771 – 772].

Апостол закликає віруючих, як синів світла і дня, пильнувати та бути тверезими, одягнувшись у духовну зброю: «браню віри та любові і шолом надії спасіння», а не спати або впиватися вином (5: 7 – 8), тобто не проводити час у безпечності [8, с. 67].

Особливо закликає Апостол «поважати тих, що трудяться у вас і предстоятелів ваших у Господі, і тих, що наставляють вас,

і шанувати їх з великою любов'ю за діло їхнє» (5: 12 – 13), тобто бути покірними священнослужителям. Необхідність цього умовляння пояснюється тим, що в першому столітті багатство харизматичних дарів і очікування парусії давало декому привід заперечувати ієрархію. Священнослужителів же ап. Павло навчає розбірливо ставитися до пастви: непорядних напоумлювати, малодушних втішати, слабких підтримувати, до всіх ставитися з терпінням і любов'ю (5: 14) [11, с. 516].

Ознаки другого пришествя Господа (2 Фес. 2: 1-14)

Апостол закликає не слухати тих, хто намагається довести, що пришествя Ісуса Христа вже настає. Він просить солунян не перейматися ніякими переконаннями, думками або помилковими посланнями, ніби від імені ап. Павла написаних щодо дня Господнього (2: 2). Є припущення, що лжевчителі поширювали помилкові, панічні чутки, щоб викликати байдужість християн до земних благ і самим скористатися їхніми статками, а якщо не так, то принаймні зморити християн очікуванням і тим підірвати взагалі віру в пришествя Христове [10, с. 76 – 77].

Незважаючи на таємничість і приховування дня Господнього, Апостол вказує деякі ознаки його наближення:

а) велике відступлення від віри (2: 3). Так і Господь говорив про охолодження любові багатьох (Мф. 24: 12) і зубожіння віри на землі (Лк. 18: 8). «Відступлення» розуміється тут не як якась слабкість, а як повне нехтування, зневага і презирство до віри, як повне відкидання її (у грецькому тексті тут застосовано тармін «апостасія» – відступлення, відпадиння від когось, заколот, зрада);

б) відступлення від віри створить умови для явлення антихриста (цього імені не зустрічаємо у творах ап. Павла. Так називає його св. євангелист Іоан (1 Ін. 2: 18, 22, 4: 3 та ін.) Він називається так не тільки тому, що буде всіляко противитися Христу, але й тому, що буде повною протилежністю Христа за своїми властивостями і діями (див. 2: 4): людини гріха, сина погібелі, що противиться та превозноситься «над усім, що називається Богом чи святинею, так що в Божому храмі він сяде, як Бог, видаючи себе за Бога» (2: 4). Він буде противником Христа, проголосить беззаконня правдою, а себе самого – Богом. Його пришествя буде «по дії сатани» (2: 9), – за силою, злом і характером його діяльності (2: 9 – 10) [6, с. 615 – 617].

«Хто ж буде він? Невже сатана? – запитує свт. Іоан Золотоустий, і відповідає: – Ні, чоловіком, який сприйме всю його

силу... Не сатаною буде антихрист, а людиною, котрою сатана заволодіє» [4, с. 152]. На підставі того, що Дан названий в Біблії змієм (Бут. 49: 17), припускають, що антихрист буде з коліна Данового.

Хоча «таємниця беззаконня» антихриста «вже в дії», однак час антихриста ще не настав, він не відкриється, доки не буде усунений здержувальний фактор (2: 7). Це таємниче стримуюче начало чи здержувальний фактор, на думку блаж. Феодорита, є «Боже визначення», дія благодаті Св. Духа, що зміцнює віру і не дає розгулятися злу [11, с. 525].

Коли вже ніхто не побажає звертатися до Бога, тоді Господь відніме стримувальну руку, зло розвинеться – «і тоді відкриється беззаконник» (2: 8). Він буде здійснювати хибні чудеса, щоб спокусити «усякою силою й знаками та чудесами неправдивими» (2: 9) тих, які нехтували своїм спасінням. Але «через вибраних вкоротяться дні» (Мф. 24: 22). Тому дія антихриста буде нетривалою, – «Господь Ісус уб'є його духом уст Своїх і знищить з'явленням приходу Свого» (2: 8). Його сатанинська омана буде небезпечною для тих, що полюбили неправду, хто не вірить істині» (2: 12). «І за це Бог пошле їм дію омани, так що вони будуть вірити брехні» (2: 11) («пошле» треба розуміти як «попустить» (див. також Рим. 1: 21 – 24). Так застерігає Апостол, щоб висловити всевідання Боже) [9, с. 172 – 173]. У такому ж сенсі Божественного передбачення сказав Апостол і про «обрання до спасіння» солунян, яке звершене «від початку, через освячення Духа та вірою в істину» (2: 13), тобто в згоді з волевиявленням самої людини.

Отже, підсумовуючи, варто зазначити, що християнам необхідно бути неухильними в добрі, у вірі й у правді, «для досягнення слави Господа нашого Ісуса Христа» (2: 14), а не турбуватися щодо часу Другого пришествя. Кожне покоління читачів Павлових послань бачить свої погрози й небезпеки в навколишній реальності. У кожного покоління свої війни і свої спокуси, але ці мирські турботи не повинні затуляти головної битви – битви між добром і злом, яка відбувається і відбуватиметься у нашому серці до того часу, поки ми живемо в тілі. Людство може загинути будь-коли, але Бог відтягує ці дні заради нас, аби дати нам час зробити вибір: з ким ми. Кінець світу, Друге пришествя, Судний день – це не «вимикання рубильника», а перехід в іншу реальність, туди, де засяє нове, вічне життя, яке для багатьох не є зрозумілим, але для всіх є бажаним. Час Другого пришествя утаємничений, але ознаки

Кінця світу і Другого пришествя дані людям не випадково. З Павлових послань ми розуміємо, що ці ознаки – це потужний стимул до духовної бадьорості.

Нам слід усвідомити, що не потрібно боятися наближення антихриста, а потрібно чекати зустрічі з Христом і бути до цієї зустрічі готовими, бо вона може трапитись будь-коли, у самий звичайний день. Усі люди розмірковують про кінець буття, але у християн є одна особливість і її варто назвати основною: ми чекаємо Світла, а не живемо у страху перед темрявою. Тож віруючі разом з ап. Павлом можуть сказати: «для мене життя – Христос, і смерть – надбання» (Фил. 1: 21)

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту в українському перекладі з паралельними місцями та додатками. – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1416 с.
2. Аврелий Августин, блж. О граде Божьем. Кн. 20, гл. 19. // Православная энциклопедия «Азбука веры»: [сайт] URL: http://azbyka.ru/otechnik/?Avrelij_Avgustin/o-grade-bozhem=20_19 (дата відвідування: 20.12.2017).
3. Алфеев Иларион, митр. Конец времен: Православное учение. – М.: Изд.: «Эксмо», 2014. – 224 с.
4. Иоан Золотоустий, свт. Повне зібрання творінь святигеля Иоана Золотоустого в 12 томах, том XI в двох книгах, книга 2 / Переклад українською мовою доктора богослів'я протоієрея Михайла Маруська під редакцією Патріарха Філарета (Денисенка) – К.: Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2012. – 640 с.
5. Иванов А. В. Руководство к изучению Священного Писания Нового Завета. СПб., Изд.: «Воскресение, Лествица, Диоптра», 2002. – 912 с.
6. Макарий (Оксиук), митр. Эсхатология св. Григория Нисского. К., Изд. имени святителя Льва, папы Римского, 2006. – 674 с.
7. Осипов А. Посмертная жизнь души. Из времени – в вечность. М. Издание Данилов. ставропигиального мужского монастыря. – 2016, – 224 с.
8. Райт Н.Т. Павел: послания к галатам и фессалоникийцам. Популярный комментарий [перевод с англ. Александра Конева], М.: Библийско-богословский институт св. апостола Андрея. – 2008. – 170 с.
9. Сорокин А., прот. Христос и Церковь в Новом Завете. Введение в Священное Писание Нового Завета. М., Изд. Крутицкого подворья, 2006. – 648 с.
10. Стотт Д. Послания к фессалоникийцам. СПб., изд.: «Мирт», серия «Библия сегодня», 1997. – 264 с.
11. Феодорит Кирский, блаж. Толкование на Послания святого апостола Павла. М., Изд.: «Сибирская благовонница». – 2013. – 704 с.
12. Христасс Яннарас . Эсхатология: конец времени или свобода от времени? // Эсхатологическое учение Церкви (Москва, 14-17 ноября 2005 г.). Материалы богословской Конференции Русской Православной Церкви [сайт] URL: <http://www.theolcom.ru/doc/day1.08.Yannaras.pdf> (дата відвідування: 20.12.2017).

1. Bibliia. Knyhy Sviashchennoho Pysannia Staroho ta Novoho Zavitu v ukrainskomu pereklyadi z paralelnymy mistsiamy ta dodatkami. – K.: Vydannia Kyivskoi Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2004. – 1416 s.

2. Avrelyi Avhustyn, blzh. O hrade Bozhem. Kn. 20, hl. 19. // Pravoslavnaia entsyklopedyia «Azbuka very»: [sait] URL: http://azbyka.ru/otechnik/?Avrelij_Avgustin/o-grade-bozhem=20_19 (data vidviduvannia: 20.12.2017).
3. Alfeev Ylaryon, mytr. Konets vremen: Pravoslavnoe uchenye. – M.: Yzd.: “Eksmo”, 2014. – 224 s.
4. Ioan Zolotoustyi, svt. Povne zibrannia tvorin sviatytielia Ioana Zolotoustoho v 12 tomakh, tom KhI v dvokh knykhakh, knyha 2 / Pereklad ukrainskoiu movoiu doktora bohoslivia protoiiereia Mykhaila Marusiaka pid redaktsiieiu Patriarkha Filareta (Denysenka) – K.: Vydavnychi viddil Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2012. – 640 s.
5. Yvanov A. V. Rukovodstvo k yzucheniiu Sviashchennoho Pysania Novoho Zaveta. SPb., Yzd.: «Voskresenye, Lestvytsa, Dyoptra», 2002. – 912 s.
6. Makaryi (Oksyiuk), mytr. Eskhatolohyia sv. Hryhoryia Nysskoho. K., Yzd. ymeny sviatytielia Lva, papy Rym'skoho, 2006. – 674 s.
7. Osypov A. Posmertnaia zhyzn dushy. Yz vremeny – v vechnost. M. Yzdanye Danylov. stavropyhialnoho muzhskoho monastyria. – 2016, – 224 s.
8. Rait N.T. Pavel: poslanyia k halatam y fessalonykytsam. Populiarnyi kommentaryi [perevod s anhł. Aleksandra Koneva], M.: Bybleisko-bohoslovskiy ynstitut sv. apostola Andreia. – 2008. – 170 s.
9. Sorokyn A., prot. Khrystos y Tserkov v Novom Zavete. Vvedenye v Sviashchennoe Pysanye Novoho Zaveta. M., Yzd. Krutytskoho podvor'ia, 2006. – 648 s.
10. Stott D. Poslanyia k fessalonykytsam. SPb., yzd.: «Myrt», seryia «Byblyia sehodnia», 1997. – 264 s.
11. Feodoryt Kyrskiy, blzh. Tolkovanye na Poslanyia sviatoho apostola Pavla. M., Yzd.: «Sybyrskaia blahozvonnytsa». – 2013. – 704 s.
12. Khrystass Yannaras . Eskhatolohyia: konets vremeny gly svoboda ot vremeny? // Eskhatolohycheskoe uchenye Tserkvy (Moskva, 14-17 noiabria 2005 h.). Materyaly bohoslavskoi Konferentsyy Russkoi Pravoslavnoi Tserkvy [sait] URL: <http://www.theolcom.ru/doc/day1.08.Yannaras.pdf> (data vidviduvannia: 20.12.2017).